

1. De Leuvense school: traditionalistisch ontologisme en Gefühlphilosophie.

De Leuvense school wordt in de literatuur altijd verbonden met **traditionalisme** en **ontologisme**, termen die vaak wisselende betekenissen hebben¹. Hoe deze begrippen verstaan moeten worden in onze context geven we hierna weer. Traditionalisme moet men bij Tits opvatten in tegenstelling tot rationalisme waarbij alle kennis steunt op een individuele en autonome rede. Van traditionalisme is sprake als de kennis steunt op een externe autoriteit. Het rationalisme waartegen Tits zich hevig verzet is voor hem verbonden met de leer van Descartes. Ook verzet hij zich hevig tegen alle vormen van pantheïsme. Tits belangrijkste onderzoek is in hoeverre de theologie toch als wetenschap houdbaar is ondanks dat Kant het einde van de metafysica heeft ingeluid en dat volgens Kant kennis van het bovenzinnelijke en God onmogelijk is. De metafysica overschrijdt volgens Kant de grenzen van ons kenvermogen en de rede kan de metafysische realiteit van God, van een onsterfelijke ziel, van een reële wereld of van de vrijheid niet bewijzen noch weerleggen (**de antinomieën**).

Wat het **ontologisme** betreft is uit het teruggevonden gedeelte van de *Theologia generalis* bekend wat Tits daaronder verstaat: het metafysisch realisme of ontologisme gaat ervan uit dat de ideeën op zichzelf in het eeuwige intellect van God bestaan en dat de mens a priori van deze ideeën kennis heeft. Het a priori is uiteraard bewerkstelligd door God en berust dus op een externe autoriteit. In zoverre kan men spreken van een ontologisme dat traditionalistisch is. Het Leuvense traditionalistisch ontologisme werd in 1866 in de figuur van Ubaghs veroordeeld; de tegenstanders dachten dat het rationalisme het best bestreden kon worden met het klassieke begrippenapparaat uit de katholieke traditie. Een en ander heeft er uiteindelijk mede toe geleid dat in 1882 onder het pontificaat van Leo XIII aan de theologische faculteit een leerstoel thomistische wijsbegeerte werd opgericht. Later werd deze door Mercier uitgebreid² en hieruit is uiteindelijk het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte ontstaan.

In Duitsland is er een filosofische stroming die *Glaubensphilosophie*³ of *Gefühlphilosophie* genoemd wordt en waarvan Friedrich Heinrich Jacobi (1743-1819), Johann Georg Hamann

---

¹ Zie voor een uitgebreide behandeling van *traditionalisme* en *ontologisme* pp. 158-167 in (Kenis, 1992). Kenis noemt het Leuvense traditionalistisch ontologisme een 'ideo-genetisch' verklaringsmodel en geen epistemologische theorie. Merk op dat uit de definitie zelf die Tits van het ontologisme geeft, volgt dat dit traditionalistisch is. Het ontologisme stelt, in tegenstelling tot het 'psychologisme', dat we een onmiddellijke kennis van de objectieve werkelijkheid hebben. Het ontologisme van Leuven verschilt van het ontologisme van Gioberti in zoverre dat Gioberti aan het onderricht de taak toekent om de ideeën te definiëren, terwijl bijvoorbeeld Tits het onderricht de taak toekent om op deze ideeën te attenderen en om deze vervolgens verder te ontwikkelen en te preciseren.

² "Institut Supérieure de Philosophie".

³ Livingstone, pp. 69–70.

(1730-1788) en Johann Gottfried Herder (1744-1803) belangrijke vertegenwoordigers zijn. Deze stroming gaat ervan uit dat het Newtonianisme en Kantianisme verkeerd zijn en het echte geloof ondermijnen. Belangrijk voor ons onderzoek zijn Friedrich Heinrich Jacobi en zijn leerling Johann Peter Friedrich Ancillon (1767–1837); Jacobi is ervan overtuigd dat de mens een spiritueel, intuïtief vermogen heeft om ook noumenale realiteiten onmiddellijk te percipiëren; het is een innerlijke illuminatie, bewerkstelligd door een persoonlijke God. In 1824 is te Berlijn een boek van Ancillon verschenen met als titel *Über Glauben und Wissen in der Philosophie*; de Franse vertaling van dit boek speelt een belangrijke rol in de filosofie van Tits. Het zal blijken dat Tits bij Jacobi en Ancillon aansluiting vindt.

Net als Ancillon en Jacobi gaat Tits ervan uit dat de mens over de intuïties beschikt dat God bestaat, dat de mens vrij is en dat de ziel onsterfelijk is. Deze drie fundamentele intuïties noemt Tits *foi naturelle* of *foi philosophique*⁴. We herkennen hierin direct de postulaten uit Kants *Kritik der Praktischen Vernunft*. Het grote verschil met Kant is echter dat ze nu deel uitmaken van de kennis en niet van het geloof.

Het volgende citaat van Ancillon selecteerde Tits al in 1837 voor zijn studenten te Rolduc; het geeft heel goed aan welk standpunt Tits inneemt tegenover het rationalisme: “*Le malheur veut que la plus part des hommes ne voient l’évidence que dans les preuves, la certitude que dans le raisonnement, de là vient qu’ils doutent de ce qu’il y a de plus certain, des vérités premières*”.

2. Speculatieve en positieve theologie: Theologia generalis.

Een belangrijke kwestie in de tijd waarin Tits leefde was het vinden van een manier om een gedegen katholiek antwoord te geven op de nieuwe uitdagingen van het eigentijdse denken. Men kon daarvoor een oplossing zoeken binnen de **positieve theologie** of binnen de **speculatieve theologie**. Traditioneel wordt onder speculatieve theologie verstaan de reflectie over het geloof en deze wordt dan ook geassocieerd met de grote scholastieke systemen; bij de positieve theologie houdt men vast aan de traditionele theologie van de klassieke apologeten⁵.

---

⁴ De zekerheid berust voor Tits dus op geen ander gezag dan de redelijke menselijke natuur. Op die manier verschilt het van het positieve geloof dat in het traditionalistische denken de grondslag van de zekerheid verschaft (Kenis, 1992, p. 163).

⁵ Kenis, 1992, p. 201.

Tits vertegenwoordigde de speculatieve methode; hij wilde het onderwijs in de theologie funderen op een combinatie van beide methoden: *over de geloofsleer moet in discussie met het actuele denken worden gereflecteerd*. De positieve methode werd als de ‘veilige’ methode beschouwd. De speculatieve methode werd vooral gewantrouwd wanneer ze een beroep deed op recente filosofen. Dit speculatieve denken van Tits is terug te vinden in zijn werk, de *Theologia generalis*, dat enkel in autografie onder zijn studenten is verspreid. Dat de natuurlijke rede in dit werk een belangrijke rol speelt kunnen we afleiden uit het onderscheid dat Tits maakt tussen *Theologia generalis* en *Theologia dogmatica*. De *Theologia generalis* onderscheidt zich volgens Tits van de *Theologia dogmatica* als volgt:

Nimirum theologia dogmatica proprie exponit id quod revelatum est; theologia generalis inquirit quomodo cognosci possit an aliquid sit revelatum, et quare id quod revelatum est sit necessario credendum, et denique quomodo doctrina revelata, si qua est, cognosci possit et debeat⁶.

Tits sterft vrij plotseling op 9 juli 1851 aan een maagperforatie en dat betekende tevens het einde van de weg die hij was ingeslagen om een oplossing te vinden voor de voornoemde kwestie. Hij werd door zijn studenten zeer bewonderd. De studenten die probeerden de *Theologia generalis* naderhand in druk uit te geven is dat overigens verboden. Dit is er mede de oorzaak van dat dit zeer interessante werk bijna verloren is gegaan.

Voor wat volgt is het belangrijk enerzijds bekend te zijn met de globale inhoud van de *Theologia generalis* en anderzijds op de hoogte te zijn van de exemplaren die daarvan nu nog bestaan. In hoofdstuk 5 wordt gedetailleerd op de inhoud en de exemplaren ingegaan. De inhoud van het werk was bekend aan zijn biograaf en leerling Nicolas Laforet (1823-1872)⁷. Ook is de inhoud van het toen nog grotendeels verloren werk in 1992 nader bepaald door Leo Kenis op basis van een door Tits opgesteld rapport uit 1850.

De *Theologia generalis* bestaat uit vier tractaten voorafgegaan door een inleiding. In het eerste tractaat wordt nagegaan wat de kenvermogens zijn van de natuurlijke rede in relatie tot het geloof. Tits onderzoekt hoe deze vraag bij verschillende filosofen wordt beantwoord. Dit tractaat is in hoofdzaak epistemologisch en christelijk filosofisch van aard. Het tweede tractaat gaat over de kennis van God die voor de natuurlijke rede haalbaar is: o.a. de attributen van God, het dogma van de Triniteit en de vrije wil van God. Het derde en vierde tractaat

---

⁶ *Theologia generalis* 1.1, lectio II, par X, punt 3, p. 123, Rolducse versie.

⁷ Nicolas Laforet was van 1865 tot 1872 rector magnificus van de Katholieke Universiteit te Leuven. Hij schreef een biografie over Tits en is als enige in 1849 bij hem gepromoveerd.

blijken te gaan over de *Demonstratio Christiana* en *Demonstratio Catholica*. Het derde en vierde tractaat zijn niet teruggevonden; de inhoud ervan is echter uit andere theologische bronnen te reconstrueren. Een exemplaar van het tweede tractaat is beschikbaar in Leuven. In Louvain-la-Neuve is dit in autograaf aanwezig; een fotokopie ervan is in de Maurits Sabbebibliotheek te Leuven aanwezig. Door mij zijn onlangs nog twee exemplaren in autograaf teruggevonden: een exemplaar in de seminariebibliotheek van Sint Truiden en het andere exemplaar in de seminariebibliotheek van Rolduc. Het exemplaar te Sint Truiden is een exemplaar dat Tits heeft geschonken aan zijn vriend Lonay; dit exemplaar komt overeen met het Leuvense exemplaar en bevat het tweede tractaat. Het exemplaar te Rolduc is het meest volledig en bevat zowel het eerste als tweede tractaat en de inleiding op het werk. Vooral deze inleiding en het eerste tractaat zijn belangrijk om het denken van Tits over filosofie, theologie en de relatie ertussen precies te bepalen. Wat betreft het tweede tractaat te Rolduc en het tweede tractaat te Sint Truiden en Leuven kan nog opgemerkt worden dat sommige lectiones in verschillende handschriften genoteerd zijn. De handschriften van Leuven en Sint-Truiden zijn identiek. Het Rolducse exemplaar is uiteindelijk afkomstig van de bibliotheek van het grootseminarie te Roermond. Het exemplaar is waarschijnlijk behouden dankzij Pierre Canoy, professor in de filosofie te Rolduc van 1843-1852. Canoy heeft zowel in Rolduc als in Leuven bij Tits gestudeerd.

Math Dicker